

Гілея
Науковий вісник

Збірник наукових праць

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 203-204 (№ 1-2)

DOI: [https://doi.org/10.31392/Hileya-POLITICAL-2025.203-204\(1-2\).07](https://doi.org/10.31392/Hileya-POLITICAL-2025.203-204(1-2).07)
УДК 355.1

**АФРИКАНСЬКА ГЕОПОЛІТИКА
КРЕМЛЯ:
ТАКТИКА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ
“ЗЕРНОВИХ” МАНІПУЛЯЦІЙ
У СТРАТЕГІЇ ВИЗІСКУ І
КЕРОВАНОГО ХАОСУ**

**THE KREMLIN'S AFRICAN
GEOPOLITICS:
TACTICS OF DISINFORMATION AND
«GRANULAR» MANIPULATIONS
IN THE STRATEGY OF EXPLOITATION
AND CONTROLLED CHAOS**

Гай-Нижник П.,
доктор історичних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень імені І. Ф. Кураса
України НАН України (Україна, Київ)
e-mail: Hai-Nyzhnyk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8912-8398>

Hai-Nyzhnyk P.,
doctor of Historical Sciences,
Leading Researcher of the
I. F. Kuras Institute of Political and
Ethno-National Studies
of the National Academy of Sciences
of Ukraine (Ukraine, Kyiv)
e-mail: Hai-Nyzhnyk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8912-8398>

У статті розглянуто тактику і стратегію геополітичних заходів і дій Російської Федерації в Африці, зокрема на півночі, сході і заході континенту та у регіоні Сахель. Висвітлено приховані мотиви і специфіку дезінформаційної діяльності кремлівської пропаганди в Африці та т. зв. “зернової” дипломатії Москви. Виокремлено російське втручання у підтримку африканських диктатур в контексті діяльності ПВК «Вагнер», Африканського корпусу та Міністерства оборони РФ з огляду на отримання Росією в розпорядження корисних копалин і портів та поширення геополітичних впливів Москви на Африканському континенті. У статті підкреслено спрямованість торговельно-економічної та воєнно-політичної геостратегії Кремля в Африці на втілення гранд-стратегії В. Путіна з трансформації світової системи безпеки і поширення маніпулятивних наративів “неоколоніалізму”, “неоімперіалізму” “расизму” Заходу в рамках концепції керованого хаосу та глобальної ідеології “поліцентричності” тощо. Висвітлено спрямованість африканської геополітики Москви на піддрив стабільності і безпеки на континенті, послаблення міжнародних позицій України, США і Франції в Африці як складової протистояння РФ із НАТО та ЄС в екзистенцій-

ній війні Росії та її сателітів із Заходом.

Ключові слова: Африка, Росія, Володимир Путін, дезінформація, війна, геополітика

The article examines the tactics and strategy of geopolitical measures and actions of the Russian Federation in Africa, in particular in the north, east and west of the continent and in the Sahel region. It should be recognized that in a significant part of African countries, Russia has managed to deploy its rather powerful influence in the information field. The main objects of the propaganda and disinformation campaign included the following states in which the Kremlin tried to strengthen its political influence: DR Congo, Madagascar, CAR, Cameroon, Mozambique, Mali, Burkina Faso, Chad, Ethiopia, Sudan, Côte d'Ivoire and Libya.

The hidden motives and specifics of the disinformation activities of the Kremlin propaganda in Africa and the so-called “grain” diplomacy of Moscow are highlighted. Russia uses the means of communication and its media to strengthen support for African dictators, who may become allies in the future. However, the main work carried out by the Kremlin is in the diplomatic sphere.

The article highlights Russian intervention in support of African dictatorships in the context of the activities of the Wagner Group, the Africa Corps, and the Russian Ministry of Defense, with a view to Russia gaining control of minerals and ports and expanding Moscow's geopolitical influence on the African continent. It is clear that Russia, in its efforts to expand its influence in Africa, is recruiting armed forces to replace the Wagner Group's mercenaries across the continent. The Africa Corps will strengthen Russia's military presence by operating a network of planned bases controlled by the Russian Ministry of Defense in an attempt to revive Moscow's Cold War influence on the continent at a time when Western influence has declined sharply. It will also allow the Kremlin to consolidate control over Wagner's business network in Africa, including potentially lucrative mining interests. The Africa Corps, controversially called expeditionary, is similar to Corps A.Hitler in North Africa, aimed to recruit new recruits and former Wagner fighters for deployment in at least five countries friendly to Russia – Burkina Faso, Libya, Mali, the Central African Republic, and Niger.

Moscow has cleverly and skillfully exploited the destabilization in West Africa caused by military coups and Islamist insurgencies in the Sahel, fueled by popular discontent with the former colonial power France and apparent Western interference, as well as the food crisis in Central and North Africa, using the so-called grain diplomacy. Thus, free grain for Africa from V.Putin has a political price, sprinkled with the blood of Africans.

The article emphasizes the orientation of the Kremlin's trade, economic, and military-political geostrategy in Africa towards the implementation of V.Putin's grand strategy of transforming the global security system and spreading the manipulative narratives of “neocolonialism,” “neoimperialism,” “racism” of the West within the framework of the concept of managed

chaos and the global ideology of “polycentricity,” etc. V.Putin began to apply the narrative of neocolonialism in the West’s policy towards other countries and thus called for joining the anti-Western front, calling the entire model of liberal globalism an “updated edition of neocolonialism”. Moreover, he generally calls the Western model not only totalitarian and neocolonial, but also racist. He extremely actively began to use the rhetoric of war with the West through the policy of the so-called modern recolonization (propaganda of Western racism).

Africa is the object of geopolitical, military-escalation, economic-expansionary and information-propaganda influences of the Russian Federation, where the key focus is on promoting narratives and messages beneficial to the Kremlin and conducting anti-Western disinformation campaigns, including those concerning Ukraine. The article highlights the focus of Moscow’s African geopolitics on undermining stability and security on the continent, weakening the international positions of Ukraine, the USA and France in Africa as a component of the Russian Federation’s confrontation with NATO and the EU in the existential war of Russia and its satellites with the West.

Keywords: Africa, Russia, Vladimir Putin, disinformation, war, geopolitics

Постановка проблеми. За часів СРСР геополітична гра Кремля за умов Холодної війни гаряче велася на кожному континенті планети і за кожен окрему країну як прямим вогневим втручанням, так і через різноманітні гібридні війни. Головний супротивник Радянського Союзу – Сполучені Штати діяли не менш гаряче як відкритою силою, так і позалаштунковими засобами. Обидва табори (як Варшавський договір, очолюваний Москвою, так і Північно-атлантичний альянс на чолі з Вашингтоном) протистояли одне одному не лише на дипломатичній шахівниці та військових полях битв, в економічних цехах та на орбіті енергетичних ресурсів, на сценах культурних та в інформаційному просторі тощо, а й на нивах торговельно-продуктових і географічних мапах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальний Південь тоді був чи не головною ареною протиборства двох систем й особливе місце у цьому суперництві займав, як і нині, Африканський континент. У сучасній російській геостратегії та медіа політиці Африка знову почала відігравати досить значну роль. По-перше, це пояснюється перерозподілом економічних та фінансових ресурсів, створенням вигідних для себе умов міжнародної торгівлі. По-друге, необхідністю поширення геополітичних важелів – Кремлю важливо повернути під свій вплив африканські держави, які у період СРСР були його союзниками і таким чином забезпечували інтереси Москви у цих географічних широтах. По-третє – Росія прагне послаблення ролі ключових світових гравців на континенті Африка, а саме: Франції, США, Великобританії, опосередковано

Китаю та Індії.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна політика РФ зазначеного регіону і, головне, забезпечення інформаційної присутності її там було важливою необхідністю, щоб суспільства країн т. зв. «третього світу» та держав, що розвиваються, більш прихильно сприймали її як «надійного партнера та доброзичливого комунікатора». Якщо у Європі та США Кремль веде пряму інформаційну війну, то у країнах Африки намагається діяти шляхом переконання, маніпуляції, дезінформування та нав’язування власних наративів, окремо намагаючись створити свого роду ідеологічно-ментальний конфлікт щодо провідних держав світу (це стосується, здебільшого, держав, які економічно залежні від Світового банку, МВФ та іноземної фінансової допомоги).

Більшість населення африканського континенту, через його віддаленість, сприймають російську пропаганду як альтернативну інформацію, що розповсюджується французькою та арабською мовами і яка, на відміну від західних медіа, більшою мірою намагається показати Африку «у позитивному ключі» й відмежуватися від наративів ЗМІ про «Ебола та громадянську війну», «голод», «бідність» та ін. [30]. Крім того у меседжах щодо бідності та залежності Африки, вони продовжують кампанію радянських часів щодо «антиколоніалізму», постійно нагадуючи африканським лідерам думок та політикам, що Захід їх сприймає «як продукт колонізації».

Інформаційні та міжнародні зв’язки РФ з державами Африки сягають ще 1960-х років. Тоді попередник Росії СРСР активно впроваджував наративи антиколоніалізму, переваги соціалістичного суспільства перед капіталістичним, підтримував безпосередньо військовим чи фінансовим шляхом різноманітні антиколоніальні та національно-визвольні рухи. Тож не дивно, що саме на цих колишніх радянських зв’язках з африканськими країнами сучасний кремлівський режим активно паразитує. «Подивіться, куди Росія експортує своє зерно, а потім подивіться на людей, які не підписали резолюцію ООН проти Росії. По суті, це той самий список», – зауважує С. Р. Нельсон [24]. Він мав на увазі зустріч, що відбулася 2 березня 2023 р., на якій п’ять країн проголосували проти засудження Росії за її вторгнення в Україну, а 35 країн утрималися. З тих держав, які утрималися під час голосування за резолюцію ООН, яка засуджувала російську агресію, 16 країн були африканськими [6].

Росія використовує засоби комунікації та свої ЗМІ й для посилення підтримки африканських диктаторів, які можуть у перспективі стати союзниками. Проте основна робота, яку проводить Кремль перебуває у дипломатичній площині. В Африці, скажімо, найбільш ефективно впливати на інфопростір, використовуючи дипломатичні канали та політичні

зв'язки, які у кінцевому підсумку можуть дати той же ефект, що й медіаекспансія, але продукувати його можуть, власне, інформаційні канали держав, на які здійснено вплив. Історичні зв'язки з колишнім колоніальним світом також дають свої плоди: агресія РФ вже не сприймається як акт несправедливої наступальної війни, а як паритет «загрози з боку НАТО». На цих аспектах і намагається працювати як російська дипломатія, так і проросійські інформаційні канали.

Провідником наступальної войовничо-руйнівної, а не поступально еволюційно-компромислової геостратегії щодо досягнення витворення новітнього світового порядку є президент Російської Федерації В. Путін, який очолив блок так званих «держав-ізгоїв», або більш вірніше – «держав-паріїв» (rogue states) чи «держав-паріїв» (pariah states), до унії яких увійшли Росія, Іран, Північна Корея, Білорусь, Афганістан, Лівія, М'янма, Сирія, Судан, Сомалі, Зімбабве, Малі, Нігер, Лівія, Венесуела, Болівія з автократично-диктаторськими режимами та в орбіті яких є їхні проксі – фундаменталістсько-релігійні і терористично-ультраполітичні організації, угруповання та рухи.

Власне Росія прагне закріпитися у регіоні, який колись був частиною сфери впливу Радянського Союзу. Для цього робляться активні кроки з військово-дипломатичного, гуманітарно-економічного та інформаційного напрямів. Дезорганізація центральної Африки відкрила нішу для нових гравців, яким негайно скористалися Росія та Китай. Події «Арабської Весни», політичні зміни і збройні конфлікти в регіоні, що послідували за ними, тимчасово послабили правлячі режими (Єгипет) або навіть призвели до розпаду регіональних держав (Лівія, Судан), спровокували регіональні конфлікти (Сахель), а також повернули на порядок денний загрозу тероризму [36]. Ці події разом з ослабленням впливу США і Франції (у тому числі через спроби держав регіону послідовно диверсифікувати двосторонні відносини в критично важливих галузях політики, економіки та ВПК) створили в регіоні попит на альтернативні партнерські відносини.

За таких умов військово-політичні можливості сприяли швидкому та активному поверненню Росії в Африку після періоду зниження рівня відносин у пострадянський час. Москва стала привабливим партнером для багатьох держав регіону і спромоглася поступово заповнити вакуум влади, що виник через відсутність лідерства з боку США та Європи, активізувати регіональну дипломатію, відновити військову присутність у регіоні, у тому числі в рамках боротьби з міжнародним тероризмом.

Ще 27 червня 2006 р. В. Путіним на майбутнє було вказано дипломатам РФ про необхідність максимально широкого втручання, поміж інших регіонів, й в справі Африки.

Щодо неї, зокрема, в бік Заходу пролунало однозначне: «Час ексклюзивних “зон впливу” пішов у минуле. Для Росії, для вітчизняного бізнесу тут відкривається широке поле для конструктивної, творчої роботи» [1]. Невдовзі (17 липня) у Санкт-Петербурзі В. Путін конкретизує сферу геостратегічних інтересів РФ й окремо виділив увесь Афросоюз, додаючи, що зростаючий економічний потенціал Росії дозволяє їй грати все більш вагомий роль у глобальному розвитку [20].

Фактично ті ж тези прозвучали й 5 листопада 2008 р. у Кремлі в Посланні президента Федеральним Зборам РФ, яке було просякнуте виправданнями агресії проти Грузії й звинувачення у бік США і НАТО. Кремль ще раз підтвердив курс Росії на формування поліцентричної міжнародної системи, погрожуючи, водночас, Заходу міжнародним хаосом і практичною неможливістю зберегти міжнародний правопорядок, а також створенням нових проблем через поліцентричну діяльність Росії, в тому числі й в Африці [18]. Тим часом російське керівництво створює нові ситуації і подібно корозії розмиває світовий порядок, спекулюючи, окрім іншого, й на антиколоніальній темі.

Повернувшись 2012 р. у статус президента РФ, В. Путін одразу ж у день своєї чергової інавгурації 7 травня підписав Указ «Про заходи щодо реалізації зовнішньополітичного курсу Російської Федерації» [12]. У ньому, зокрема, МЗС РФ доручалося активно задіяти різні форми багатосторонньої дипломатії, включаючи БРІКС, G20, G7, ШОС тощо, а також просувати російські інтереси в Латинській Америці та Африці (з особливим акцентом на Близький Схід і держави Північної Африки). При цьому на нараді послів і постійних представників РФ 1 липня 2014 р., «український сценарій» кремлівський диктатор загрожував спроектувати через дефіцит безпеки на Європу, Близький і Середній Схід, Південну Азію, Азійсько-Тихоокеанський регіон та Африку [21].

У цій парадигмі нових правил гри (чи гри поза правилами) в системі світового ладу відбувався й черговий дискусійний клуб «Валдай» у Сочі, на якому В. Путін 24 жовтня прямо заявив: «Не забуватимемо, аналізуючи сьогоднішній стан, уроки історії. По-перше, зміна світового порядку (а явища саме такого масштабу ми спостерігаємо сьогодні), як правило, супроводжувалася якщо не глобальною війною, не глобальними зіткненнями, то ланцюжком інтенсивних конфліктів локального характеру» [8].

При цьому він почав застосовувати наратив неоколоніалізму в політиці Заходу щодо інших країн (як це було на ним сказано 17 червня 2022 р.) і таким чином закликав приєднатися до антизахідного фронту тих, кого нібито там вважають за людей другого гатунку і відмов-

ляють їхнім країнам у державному суверенітеті [16]. Невдовзі В. Путін, вітаючи 30 червня співробітників Служби зовнішньої розвідки, усю модель ліберального глобалізму назвав «оновленим виданням неокolonіалізму» [2]. Ба більше, 20 липня він взагалі називає західну модель не лише тоталітарною і неокolonіальною, а й расистською, що безумовно мало відбитися у свідомості азійців та африканців тощо [22].

Так само на саміті ШОС в узбекському Самарканді В. Путін вкотре заявив, що західні держави «до сих пір живуть в парадигмі колоніальної філософії, вони звикли жити за чужий рахунок» [19]. Тож В. Путін вже на-дактивно розпочав використовувати риторику війни з Заходом через політику т. зв. новітньої реколонізації (пропаганди західного расизму). Згодом, 27 жовтня 2022 р. на підсумковій пленарній сесії міжнародного дискусійного клубу «Валдай» він перефразував вислів ще одного російського націоналіста-імперця А. Солженіцина про те, що Захід перебуває у відверто расистському і неокolonіальному за своїм характером осліпленні й порівняв його сучасний стан з діями нацистів [9]. Війна з Україною, засвідчив він, то лише початок тектонічних змін усього світового порядку – світовий землетрус. Хвилі ж цього землетрусу мають торкнутися всього світу й зокрема Африки.

31 березня 2023 р. було прийнято Указ «Про утвердження Концепції зовнішньої політики Російської Федерації [11]. Серед іншого, у концепції стверджувалося, що «низка держав звикли мислити згідно з логікою глобального домінування та неокolonіалізму», тому вони «відмовляються визнавати реалії багатопольярного світу» [10]. На відміну від попередньої концепції, у новій стратегії йшлося про використання Збройних Сил Росії, наприклад, «для врегулювання криз». Росія начебто солідаризувалася з державами Африки в «їхньому прагненні встановити більш справедливий багатопольярний світ та усунути соціально-економічну нерівність» [10].

У цьому контексті окремої уваги заслуговують слова О. Лукашенка на пленарному засіданні Євразійського економічного форуму, що відбувся 24 травня 2023 р. у Москві. Він тоді зауважив між іншим, що Китай і Росія раніш за усіх «рвонулися» в Африку, де буде дуже активний майбутній полюс їхнього розвитку [14]. Тим часом В. Путін 16 червня 2023 р. на міжнародному економічному форумі у Санкт-Петербурзі повідомив, що у Кремлі заздалегідь готувалися до санкційної блокади задовго до початку тотальної війни проти України і почали переорієнтовуватися на ринки Азії, Африки і Південної Америки [17].

Додатковим стратегічним полем бою РФ став продовольчий ринок і ринок енергетики, становище на яких погіршилося через санкційні заходи проти Росії, застосовані як засіб

війни з боку США та ЄС (відключення Россельхозбанка від SWIFT, заборона заходів кораблів у російські порти тощо) [13]. Надто – постачання зерна в країни Африки, яке було узгоджено з ООН. При цьому Кремль активно просував тези, що глобальним винуватцем продовольчої кризи є саме неокolonіальна політика США та Європи й, водночас, що постачання українського зерна (продовольства) на світові ринки не здатне вплинути на вирішення проблеми бідності і голоду. З тих же українських перевезень лише 3% потрапили до африканських країн й через зумисний обман західних неокolonіалістів [3]. Першочергової уваги було надано таким країнам як Джибуті, Буркіна-Фасо, Нігер, Сомалі, Судан, ЦАР, Мали, Лівія, Ефіопія та ін.

З цією увагою в липні 2023 р. у Санкт-Петербурзі було скликано економічний і гуманітарний форум «Росія – Африка». Відзначаючи потенціал Африки (середньорічні темпи зростання ВВП континента за останні 20 років склали 4–4,5% на рік), В. Путін вказував, що понад 50% постачань РФ на чорний континент склали машини і обладнання, хімічна продукція і продовольство та зернові [15]. Невдовзі (24 серпня), виступаючи по відеозв'язку на засіданні в форматі «БРИКС плюс/аутріч», Росія представлялася В. Путіним традиційно як рятувальниця усіх цінностей й опікунка Африки, населення якої, як очікувалося, до 2050 р. має зрости на 1,7 млрд осіб, а світовий попит на енергію – на 22%. Тож, як заключав В. Путін, позаяк в оглядній перспективі альтернативи вуглеродному паливу не передбачається, а буде енергоперехід до низькоємісійної економіки, саме Росія стане рятувальником Африки в забезпеченні енергією (сирою нафтою, нафтопродуктами, скрапленого газу) та в побудові енергетичних проєктів (атомних електростанцій). Крім того він обіцяв величезний експорт продовольства, зернових, добрив тощо [7].

Зауважу також, що станом на 1 січня 2024 р. до складу об'єднання БРИКС в якості повноправних членів входило десять держав, а серед них й з Африки: ПАР + Єгипет та Ефіопія. Ще п'ятнадцять країн подали офіційні заявки на приєднання, в тому числі й африканські: Алжир (2022), Сенегал і Нігерія (2023). Крім того, зацікавленість у приєднанні висловили також такі африканські держави як Ангола, ДР Конго, Габон, Гвінея-Бісау, Лівія, Південний Судан, Судан, Туніс, Сомалі, Уганда, Зімбабве. Африканська ж геостратегія В. Путіна була тактично прикрита «гуманітарним порятунком» народів від продовольчої та енергетичної кризи.

Війна в Україні та санкції, накладені на Росію, які включали заборону на експорт, є яскравим нагадуванням про глобалізовані взаємозалежності та нерівності світової економіки. Географічно віддалені від конфлікту країни Африки, тим не менш, відчули його

вплив на свою продовольчу безпеку, ціни на енергоносії та ринки праці, багато з яких при цьому сильно залежать від імпорту продовольства. Російсько-українська війна має хвилюючий вплив за межі Європи та цілком може призвести до кризи та переміщення за межі континенту маси людей, вплинувши на деякі африканські країни більше, ніж на інші. З різних причин виживання більшості африканських країн (надто на півночі і в центрі континенту) сильно залежить від імпорту основних продуктів харчування – не лише пшениці, а й кукурудзи, рису тощо.

Так, Єгипет є найбільшим імпортером пшениці у світі, 85% її поставок забезпечували до 2022 року Росія та Україна. Через порушення виробництва та доставки пшениці з України та введення санкцій проти російського експорту, ціни на пшеницю різко зросли. Незважаючи на те, що Україна мала 30 млн т. пшениці в сховищах і має багатобіжний врожай, експорт до Єгипту, який відправляється в основному через чорноморські порти (блоковані Росією), був припинений. Це відбувалося на тлі зростання інфляції в Єгипті, яка перевищила 12% у березні 2022 р., і девальвації місцевої валюти. Як наслідок, зросли ціни на такі основні товари харчування, як хліб (трегіна єгиптян живе за межею бідності, а це загрожує соціальними хвилюваннями) [27].

У Лівії ситуація ще більш жахлива. Російсько-українська війна загострила продовольчу безпеку, оскільки Лівія імпортувала 75% своєї пшениці з України та Росії і зберігає лише обмежені резерви. Перебої з постачанням пшениці призвели до підвищення цін на хліб і можуть посилити громадський тиск, який зазнає уряд Лівії.

До початку бойових дій в Україні Туніс імпортував 80% своєї пшениці з України. Війна підняла ціни на пшеницю до найвищого рівня за 14 років. Що ще гірше, Туніс страждає від низької ємності для зберігання (на даний момент обмежена трьома місяцями), і оскільки він також знижує паливо, йому довелося підвищувати ціни на паливо через зростання цін на нафту. Цю зміну особливо важливо підкреслити, оскільки зростання цін на паливо призводить до зростання цін на інші товари та, особливо у випадку Тунісу, збільшує дефіцит державного бюджету [27].

Держави Північної Африки – не єдині країни, де продовольча безпека постраждала від російської війни в Україні. 32% загального імпорту африканської пшениці надходили з Росії та 12% з України. По всій Африці 25 країн імпортували більше третини пшениці з України та Росії. Країни, які сильно залежать від імпорту пшениці зі Східної Європи, такі як Сомалі, Судан, Мавританія, Конго, Кенія та Еритрея, природно, зазнали наслідків від цієї війни.

У Судані, наприклад, ціна на хліб зросла

майже вдвічі, і деякі пекарні були змушені закритися після 60% падіння імпорту пшениці вже за два місяці з початку російсько-української війни [27]. Перебої з постачанням пшениці явно мають серйозні наслідки для продовольчої безпеки на всьому континенті. Слід також зауважити, що у Судані ще під час протестів у січні 2019 р. досить відкрито діяли російські медійники, агенти та просто фахівці з PR. Офіційні канали, як і під час «Арабської Весни», розповсюджували фейки та теорії змови, які пов'язували протестувальників з іноземними спецслужбами (в даному випадку з Моссадом та Ізраїлем) [34]. Вони також застерігали місцеві політичні сили від «зовнішнього втручання» та дестабілізації країни [41]. Фактично, підтримуючи диктаторський режим, РФ намагалася посилити власний вплив у Судані та, найголовніше, інформаційно привернути увагу до себе як до держави, що, навпаки, намагається не допустити «кризи» у будь-яких проявах.

Як наслідок ПВК «Вагнер» (а отже – Кремль) також взяв участь в золотодобувній промисловості Судану, де він пов'язаний з переробним заводом на північ від столиці Хартум, і відіграє важливу роль у контрабандній економіці, в якій задіяні як армія, так і воєнізовані групи. У травні 2023 р. США звинуватили «Вагнер» в доставці ракет «земля-повітря» Силам швидкої підтримки Судану, які з квітня того року ведуть кампанію з повалення військової хунти, яка захопила владу в 2021 році.

Тим часом Кремль підтримав армію. За рік заступник міністра закордонних справ Росії і спеціальний представник президента РФ в Африці та на Близькому Сході М. Богданов зустрівся з главою Збройних сил Судану А. Ф. аль-Бурханом і кількома іншими суданськими офіційними особами під час дводенного візиту до Судану 28 і 29 квітня 2024 р. Росія запропонувала перейти у громадянській війни на бік Збройних сил Судану в обмін на отримання військово-морської бази в Червоному морі. До того ж підтримка Збройних сил Судану принесла б велику користь Ірану, оскільки вона зближує російську та іранську політику і стратегію в регіоні. Невдовзі 25 травня 2024 р. помічник головнокомандувача Збройних сил Судану Я. аль-Атта заявив, що делегація Збройних сил Судану найближчим часом вирушить до Росії, щоб укласти угоду про обмін «життєво важливим озброєнням і боєприпасами» через російський логістичний центр у Порт-Судані, який він описав як «не зовсім військову базу» [43].

Відкриття бази дало б Росії змогу розширити безпекові інтереси в регіоні, де росіяни могли б об'єднати сили з еменськими хуситами (проксі Ірану) у Червоному морі, а також втрутитися у конкуренцію за простір у сусідньому Джибуті (де існують військові бази США, Китаю, Франції, Італії та Японії) й поширити

керований хаос також і в тому регіоні, де становище продовжує загострюватися й, за прикладом Сахелю, вичавити звідти західну (натівську) присутність тощо. Тоді і ще донедавна Москва залучала й військово-морську базу в порту Тартус на півдні Сирії для постачання до африканських країн, зокрема Лівії.

Лівія ж, своєю чергою, служить Росії плацдармом для поставок у країни, що розташовані на південь від Сахари. Москва вже консолидувала контроль і над операціями «Вагнера» в Лівії, де угруповання має доступ до ключових нафтових об'єктів і авіабази завдяки підтримці Х. Хафтара, лідера самозваної Лівійської національної армії, який безуспішно боровся за захоплення контролю над столицею за допомогою «Вагнера». У серпні 2023 р. Москва направила військових чиновників зустрітись з Х. Хафтаром, якого вони тримали на відстані. «Операції “Вагнера” в Лівії та Африці залежать від мережі альянсів більше, ніж від її вищого внутрішнього керівництва, убитого минулої ночі», – сказав тоді А. Ель Гоматі, директор Sadeq Institute, мозкового центру в Тріполі, додаючи, що «Кремлю потрібно лише вставити нові точки дотику в цю мережу найманців» [35].

У Сомалі Росія не була впливовим гравцем після закінчення холодної війни, але зараз, за словами Н. Маджида, який керує Сомалійською національною програмою в Лондонській школі економіки, вона змагається з Туреччиною, Саудівською Аравією, Катаром, ОАЕ та західними країнами за плацдарм там. Країна отримала дві безкоштовні партії зерна. «Війна в Україні та нинішня поляризація глобального середовища можуть відбуватися в різних частинах Африки, в тому числі в Сомалі», – вважає Н. Маджид. – І продовольча допомога стає просто частиною цієї гри» [38].

Перебої з постачанням пшениці не тільки загрожують життєдіяльності громад, але й підживлюють міграційні прагнення. Відсутність продовольчої безпеки впливає на міграційну поведінку в країнах, регіонах і на міжнародному рівні. Дослідження в країнах Африки на південь від Сахари показали, що відсутність продовольчої безпеки також впливає на процеси міжнародної міграції. Якщо перебої з поставками пшениці триватимуть, державам у Північній Африці, можливо, доведеться скоротити субсидії на основні продукти харчування, що в минулому призвело до широкомасштабних протестів і навіть, як стверджували деякі дослідники, до «Арабської Весни», яка призвела до повалення режимів, громадянські війни та значного переміщення величезних мас людей (в тому числі й до Європи).

Протести «Арабської Весни» 2011 року принаймні частково були викликані скороченням субсидій і зростанням цін на продукти харчування [27]. Ціни на продукти харчування зросли після того, як вторгнення В. Путі-

на припинило український експорт морським шляхом. Поставки були ще більше зірвані через вихід Кремля у 2023 р. з угоди, яка дозволяла Києву здійснювати судноплавство через Чорне море, а також повторні удари по портових об'єктах. Інфляція призвела до масових протестів в Африці.

Харчові продукти не підпадають під санкції, хоча деякі російські експортери сільськогосподарської продукції зіткнулися з проблемами фінансування та логістики одразу після вторгнення. Відтоді російський експорт пшениці досяг рекордного рівня, а поставки добрив також відновилися, що призвело до зниження цін. «Коли Росія відмовилася продовжити зернову угоду, вона ризикувала виглядати дияволом», – міркує очільник аналітичного центру CIRES С. Абба. Проте своїми пожертвуваннями, навіть незначними, «Росія виглядає такою, що дійсно визнає боротьбу африканців, яка бачить їхні труднощі», – додав він [28].

Зернова ізоляція України і високі врожаї пшениці в Росії (в тому числі й на окупованих нею українських теренах) зміцнює її позиції як експортера №1, але також послаблює цінний тиск, спричинений вторгненням Москви в Україну. Війна Кремля, включаючи блокаду та бомбардування портів, перешкодила експорту продовольства з України, сприяючи зміцненню домінування Росії на світовому ринку пшениці. Це відображено в рекордних російських поставках, оскільки національні трейдери долають фінансові та логістичні проблеми, з якими деякі зіткнулися після вторгнення. Однак переповнені зернові порти Росії також принесли перевагу споживачам пшениці, які постраждали від кризи вартості життя: найнижчі ціни за майже три роки.

Утім, незважаючи на спроби Кремля скористатися ситуацією (підвищивши ціни на пшеницю, щоб поповнити власну скарбницю), ринок Чикаго торгується на рівні менше половини піку, досягнутого після першого вторгнення Москви. «У російської пшениці небагато конкурентів», – сказала Е. Дюфло, аналітик зернового ринку Strategie Grains. «На даний момент Росія є виробником цін» [37]. З надлишком пропозиції, що пригнічує ціни, Росія намагається використати своє домінуюче становище, щоб підбити ринок. Це не тільки заспокоїло б власних фермерів, засмучених скороченням доходів, але й збільшило б напружену війною скарбницю Кремля шляхом отримання додаткових податкових надходжень.

Російські чиновники намагалися встановити неофіційну мінімальну ціну на експорт, а це змушувало деяких трейдерів переглядати або навіть скасовувати вже укладені угоди. Уряд може забезпечити дотримання мінімальної ціни, відмовившись видавати експортні документи на більш дешеві поставки, проте засто-

сування принципу підлоги на ціни було непослідовним. Москва також продовжує залучати покупців в Африці та на Близькому Сході, одночасно атакуючи українську сільськогосподарську експортну інфраструктуру та змішуючи зерно з окупованих регіонів із власною продукцією [37]. За словами Д. Клепп, вченої, яка написала книгу про продовольчу допомогу, нещодавні поєздки Москви також нагадують те, як Вашингтон десятиліттями використовував їжу в якості інструменту державного управління¹.

Тепер Росія, як найбільший у світі експортер пшениці, може пропонувати надлишки зерна безкоштовно частково завдяки успіху Кремля, який за останні два десятиліття перетворив її на сільськогосподарську електростанцію. За даними Міжнародного центру розвитку міграційної політики, майже половина країн континенту імпортувала у 2022 році не менше 30% пшениці з Росії та України [27]. Москва має надлишок зерна після кількох чудових врожаїв, і загальний обсяг, обіцяний В. Путіним, становить мізерну частку російського експорту в 60 млн т., але розголос щодо прямих поєзджень зерна, за словами С. Абба, який очолює аналітичний центр CIREC, що зосереджується на африканському регіоні Сахель з CIREC, допоміг створити враження, що Росія на боці Африки.

Російська допомога не обов'язково надходить до країн, які її потребують найбільше, а до тих, хто є «найкращими союзниками» Росії, розповів С. Абба. «Візьмемо Еритрею, бідну, ізольовану та сповнену рішучості протистояти західному імперіалізму», – сказав С. Абба зі столиці Мавританії Нуакшот [27]. «Росія йде в ці країни з напруженими відносинами

¹ У ході послідовних дій адміністрацій Вашингтона, США розвинули житничну дипломатію, користуючись сільськогосподарськими нагородами країни як пряником і батоном. Надсилання надлишків американського врожаю за кордон – як допомогу чи експорт – стало безпечним способом зміцнення стосунків з низьким ризиком. Заборона на продаж продовольства ворожим державам також виявилася переконливим інструментом зовнішньої політики. «При правильному використанні, – зауважив у 1954 р. перед Конгресом представник Арканзасу Л. Б. Гайс, надлишки сільського господарства Америки можуть стати набагато більш потенційним засобом боротьби з поширенням комунізму, ніж воднева бомба» [45]. Е. Л. Батц, який працював секретарем Міністерства сільського господарства США за президентів Р. Ніксона та Д. Форда, був ще більш відвертим щодо того, що він назвав «агропотужністю» Америки. У розмові з Business Week у 1975 р., незабаром після завершення туру вісьмома країнами, який включав зустріч з президентом Єгипту А. Садатом, Е. Бутц сказав, що коли він «телефонує з пшеницею в кишені, вони звертають увагу» [45]. Протягом більшої частини холодної війни США використовували продовольчу допомогу, а також торгували зерном як частину своєї радянської стратегії стримування. «За винятком ядерної війни, світовий голод є найбільшою загрозою миру», – сказав у своїй промові під час нагородження у 1982 р. Д. А. Андреас, якого називали «соевим королем» більше двох десятиліть і який підтримував стосунки з М. Горбачовим [24].

із Заходом, і це посилює політичні розбіжності» [27]. Як наслідок – Еритрея проголосувала проти резолюції Генсамблеї ООН, яка вимагала від Росії вивести війська з України. «Росія наслідуює деякі з тих моделей, які раніше робили великі донори. Вони дають крихітні суми і намагаються отримати велику політичну вигоду», – робить висновки Д. Клепп, професор Університету Ватерлоо в Канаді [27].

Таким продовольчим становищем Росія вміло користується не лише для звичайної торгівлі, здобуття коштів і зміцнення іміджу. І не лише в Північній Африці. Згадаймо, наприклад, про Гвінею, де 5 вересня 2021 р. відбувся воєнний переворот. Нагадаю, що лише Китай вклав у цю країну від 35 до 45 млрд дол. в обмін на скупку інфраструктури і концесії на видобуток залізної руди та бокситів й є основним інвестором Гвінеї та її головним кредитором [5]. Крім того ключовою ланкою у цих ресурсах є боксити, а їх зосереджено в цій країні чи не половина від світових. Вони ж, до слова, є базовою видобутковою сировиною для військово-промислового комплексу і космічних технологій, яку поволі опанувала й Російська Федерація у цій країні (зокрема йдеться про відомі майже монополні об'єкти путінського фінансово-промислового агента О. Дерibasки, проти якого одразу активізувалося слідство у США).

Зауважу, що саме до Гвінеї у Конакрі на західному узбережжі Африки у грудні 2023 р. прибув типовий зерновий вантаж (25 тис. т пшениці) з Росії для сусідньої Малі. У Кремлі гучно заявляли, що це було одне з кількох безкоштовних (гуманітарних) відправок зерна шести африканським країнам. Проте це не зовсім так. Путінські агенти давно займаються допомогою африканським диктаторам і режимам у сфері безпеки, поставками зброї та спонсорованими Росією конкурсами краси. Усі ці поєздки є частиною зусиль Кремля щодо зближення з Африкою. Натомість Росія отримує підтримку своїх амбіцій і доступ до ринків, що потенційно можуть пом'якшити вплив санкцій США та Європи. Тож Кремль неухильно і наполегливо просувається, користуючись нестабільністю в країнах, які раніше спиралися на колишні колоніальні зв'язки з Європою.

Під час російсько-африканського саміту 2023 р. В. Путін пообіцяв до 50 тис. т безкоштовного зерна кожній з цих країн: Буркіна-Фасо, Зімбабве, Малі, Сомалі, Центрально-Африканська Республіка та Еритрея. Деякі з них відтоді зміцнили свої зв'язки з Москвою, а ще деякі стали членами чи кандидатами у члени в БРІКС. Міністерство сільського господарства Росії вже в січні 2024 р. повідомило, що було доставлено 200 тис. т гуманітарної допомоги для Африки. Натомість Росія здобула не лише гроші і ринки, а й зміцнила свій вплив у неспокійному регіоні Сахель у

Західній Африці². Керована Кремлем ПВК «Вагнер» скористалася захопленням військовими влади в регіоні Сахель, де Франція вела невдалу боротьбу проти десятирічного джихадистського повстання, щоб зміцнити свою позицію.

Показовою у цьому контексті є, наприклад, Буркіна-Фасо. Ця західноафриканська держава бореться з багаторічним ісламістським повстанням, яке змусило понад два мільйони людей залишити свої домівки. Криза безпеки в Буркіна-Фасо настільки серйозна, що деякі громадяни вітали військові перевороти та сподівалися на припинення насильства та потрясінь. Проте військова хунта не змогла виконати свої попередні обіцянки боротися з ісламістськими бойовиками й останні все ще контролюють значні території країни. Військовий уряд Буркіна-Фасо не зміг відновити безпеку після приходу до влади у вересні 2022 року.

Зв'язки між Москвою та Уагадугу зміцнилися після того, як військові прийшли до влади в результаті двох послідовних переворотів у 2022 році. У 2023 р. під час саміту в Санкт-Петербурзі В. Путін пообіцяв надіслати Буркіна-Фасо в подарунок тисячі тон пшениці. Вже у липні 2023 р. Буркіна-Фасо підписала угоду з Росією про будівництво атомної електростанції для збільшення енергопостачання (в країні менше чверті населення країни має доступ до електроенергії). Крім російського впливу в питаннях економіки, дипломатії та оборони, вже 2023 року також спостерігається зростання дезінформації, спонсорованої Росією [25]. Буркіна-Фасо, яка багата золотом та іншими корисними копалинами, спростувала повідомлення про те, що платила російським найманцям, надавши їм права на шахти в країні [28].

Проте вже у другій половині 2023 р. туди прибули російські війська (замасковані під найманців приватної військової компанії «Вагнер»), а Москва відкрила у цій державі своє посольство³. Африканська ініціатива опублікувала зображення військ і військових літаків,

які прибувають до Уагадугу, столиці Буркіна-Фасо [32]. Прибулі близько 1000 російських військовослужбовців до Буркіна-Фасо стали першим великим розгортанням російських військ у цій країні. То був початковий підрозділ утричі більшого запланованого військового контингенту, що забезпечуватиме безпеку президента військового режиму країни І. Траоре. Як і Малі, де також керують військові, Буркіна-Фасо бореться з джихадистами та відмовилася від допомоги колишньої колоніальної держави Франції, яка мала війська в обох країнах. У 2023 р. Буркіна-Фасо наказала французьким військам покинути країну [29].

Російське державне телебачення у грудні 2023 р. показало білі мішки з пшеницею з позначкою «подарунок від Російської Федерації Буркіна-Фасо» та надрукованими прапорами обох країн. «Це демонструє солідарність Росії з народом Буркінаби та добрі, міцні відносини між нашими двома країнами», – сказала Н. Соме-Діалло, міністр солідарності та гуманітарних дій Буркіна-Фасо, на церемонії з нагоди пожертвування в січні 2024 року [28]. Буркіна-Фасо заявила, що отримала 25 тис. т. пшениці безкоштовно з Росії як «безцінний подарунок» (Нанді Соме Діалло). Виступаючи на церемонії, міністр закордонних справ Буркіна-Фасо Карамоко Жан Марі Траоре заявив, що партія пшениці з Росії допоможе підштовхнути його країну до «розвитку власних виробничих потужностей, щоб раз і назавжди припинити залежність від продовольства з-за кордону» [28].

Москва налагоджувала відносини з африканськими країнами ще під час деколонізації в 1950-х і 1960-х роках, навчаючи бійців-визволителів Зімбабве та надаючи військову допомогу та стипендії студентам з Малі та Буркіна-Фасо для навчання в радянських університетах. Лідери цих країн підкреслювали ті колишні стосунки, коли вони намагалися розірвати зв'язки із Заходом – головним чином Францією – і той факт, що Росія ніколи не колонізувала ці країни.

Зазначу принагідно й про роль кремлівської пропаганди, наприклад, у Малі. Так, у серпні 2020 р. після державного перевороту у Малі, частина його прихильників під час святкування зазначеної події несла російські прапори та фотографії В. Путіна [30]. На той час Росія ще не мала міцних двосторонніх, культурних чи історичних зв'язків з цією країною. Проте основу для проросійських настроїв вже було закладено роком раніше, коли у соціальних мережах почали звинувачувати Францію у войовничому ісламістському заколоті на півночі Малі. Після ж серпневого перевороту в деяких частинах Малі виникло ще кілька акцій протесту, на яких засуджувалася присутність Франції в країні та, в деяких випадках, лунали заклики до подальшої співпраці саме з Росією. Усі ці акції в Малі та інших африкан-

2 Сахель, величезний напівзасушливий регіон Африки, що розділяє пустелю Сахару на півночі та тропічні савани на півдні, є краєм можливостей і викликів. Незважаючи на багаті людські та природні ресурси, які пропонують величезний потенціал для швидкого зростання, існують глибоко вкорінені проблеми – екологічні, політичні та безпекові – які можуть вплинути на процвітання та мир Сахеля. З цієї причини ООН розробила унікальний план підтримки, націлений на 10 країн, щоб збільшити зусилля для прискорення процвітання та сталого миру в регіоні. Цільові країни: Буркіна-Фасо, Камерун, Чад, Гамбія, Гвінея, Мавританія, Малі, Нігер, Нігерія та Сенегал. Сахель наділений величезним потенціалом відновленої енергії: він має більше потужностей для виробництва сонячної енергії, ніж інші регіони світу. Сахель, крім того, розташований на вершині деяких з найбільших водонасних горизонтів на континенті. Потенційно один із найбагатших регіонів у світі з багатими людськими, культурними та природними ресурсами [44].

3 Буркіна-Фасо є однією з найбільш занедбаних криз у світі (згідно з даними ООН, близько чверті всіх дітей віком до п'яти років мають затримку в розвитку, а понад три мільйони людей стикаються з гострою нестачею їжі [29]).

ських країнах через медіа (надто – електронні) та через агентуру активно спонукав і підтримував Кремль, подаючи Москву як «борця з західним колоніалізмом». Й, у підсумку, здебільшого, це мало свої плоди.

ПВК «Вагнер» дозволив Кремлю відновити частину впливу, який він втратив в Африці після холодної війни, за невеликі витрати та з правдоподібним запереченням участі в африканських справах РФ. Вперше він увійшов до Лівії та ЦАР близько 2018 року, а з тих пір поширився на Судан, Малі та – на короткий час – Мозамбик, здійснюючи ймовірні порушення прав людини, проводячи жорстокі кампанії від імені національних урядів і сильних осіб. Після заколоту Є. Пригожина в червні 2023 р., Кремль зробив усе, аби зберегти прибуткову безпекову місію ПВК «Вагнер», видобуток золота, нафтові послуги та митні контракти – і свої відносини з африканськими урядами⁴. Так Малі, яка уникає критики російської війни в Україні, отримує спонсорований Росією золотопереробний завод. Москва направила 1000 бійців на допомогу хунті в Малі, яка витіснила французькі сили та миротворчу місію ООН. Найманці, які діяли разом з малійською армією, захопили порожні бази ООН і французької армії, але кількість загиблих серед цивільного населення зросла з тих пір, як вони прибули. ООН звинуватила угруповання та армію у вбивстві понад 500 людей у центральному малійському селі Моура.

У 2023 році військовий уряд Малі почав налагоджувати тісніші стосунки з самим Кремлем. Лідер хунти полковник А. Гойта був серед 17 глав африканських держав, які відвідали російсько-африканський саміт у Санкт-Петербурзі в липні 2023 р., де він хвалив президента РФ В. Путіна. «Працювати безпосередньо з державою завжди надійніше, ніж мати справу з приватною фірмою», – розповідав Б. С. Сідібе, консультант, який виконував функції зв'язків з російською зброєю в попередньому уряді [35]. «Я не думаю, що смерть Пригожина щось змінить. У всякому разі, далі все буде легше» [35]. Зрештою малійські законодавці влітку 2023 р. прийняли новий гірничодобувний кодекс, згідно з яким уряд може придбати 35% акцій промислових гірничодобувних підприємств. Уряд Малі під керівництвом хунти розірвав військові зв'язки зі своїми колишніми західними союзниками та зближується з Росією. Як і в інших країнах регіону, російські прапори стали символом антизахідних настроїв. «Для Росії це добра воля – зрештою, це хороший піар для обох країн», – сказав лідер малійської опозиції У. Маріко в Абіджані, комерційній столиці Кот-д'Івуару. «Хунта повинна показати, що вона все ще

має могутніх друзів після того, як розірвала зв'язки зі своїми старими союзниками» [28].

У листопаді 2023 р. армія Малі за допомогою російських бойовиків відбила стратегічне місто Кідал на півночі країни, яке утримувалося повстанцями-сепаратистами більше десяти років. Як і в інших країнах, у Малі підрядники «Вагнера» повільно – хоча й не повністю – були замінені регулярними армійськими силами. Тож поряд зі своєю роллю у підтримці режимів, очікується, що Африканський корпус збереже фокус «Вагнера» на видобутку сировинних ресурсів з метою залучення твердої валюти для фінансування війни в Україні. «Наразі це може бути ребрендинг, але це вже чудовий результат для росіян», – сказав Л. Осборн, аналітик All Eyes on Wagner, консорціуму, який відстежує діяльність групи та її наступника [40]. «Раптом вони йдуть від Вагнера, якого Захід доклав багато зусиль, щоб стримати – з'явилися нові шупальця гідри, і тепер він називається Африканський корпус» [40]. Тож Росія, спочатку через підтримуваних Кремлем найманців ПВК «Вагнер», а тепер через створення Африканського корпусу, поширює свій вплив на такі країни, як Малі та Центрально-Африканська Республіка.

Ніде вплив «Вагнера» не був більшим, ніж у ЦАР, де 2000 бійців підтримували уряд президента Ф.-А. Туадери з 2018 року. Зараз він не лише володіє найбільшою в країні золотою шахтою, здатною виробляти руди на 290 млн дол. на рік, але й очолює армію в бою та має частку як у лісовому господарстві, так і на ринках пива. Успіх «Вагнера» в ЦАР теж був частково зумовлений зростаючим розчаруванням у незмінному впливі колишньої колоніальної держави Франції. Росія через ПВК «Вагнер» і Є. Пригожина зокрема, використовувала це невдоволення, і обидва вони почали розглядатися як емблеми антиколоніалізму. «Я думаю, що його смерть нічого не змінює, тому що ми маємо угоду з Росією, і Росія збирається це виправити, призначивши до Вагнера нового голову», – сказав Ф. Гуанджика, радник Ф.-А. Туадери [35]. У ЦАР Росія мала намір здобути й постійну військову базу, а кількість російських військових у ЦАР подвоїлася до майже 2000 осіб з вересня 2023 р. У підсумку Центрально-Африканська Республіка розмістила на своїй території російську військову базу та отримала зброю, експертизу безпеки та навчання.

Москва має амбітні плани, прагнучи побудувати регіональну штаб-квартиру в Центрально-Африканській Республіці, де протягом шести років «Вагнер» вів жорстоку кампанію від імені президента, і включився в апарат національної безпеки в обмін на діаманти та золото. 2023 року сили «Вагнера» допомогли Ф.-А. Туадері провести референдум, на якому було знято обмеження на президентський термін. Голосування відбулося незважаючи на

⁴ Wagner Group (формально на чолі з Є. Пригожиним, якого В. Путін убив 23 серпня 2023 р.) створив бізнес-імперію протягом п'яти років, ставши іконоборською знаменитістю в таких місцях, як Малі та Центрально-Африканська Республіка, президенти яких втратили важливого союзника.

те, що повстанські сили контролювали значну частину країни, а третину населення було переміщено внаслідок бойових дій. Навзаєм «Вагнер» отримав контроль над прибутковими родовищами золота та алмазів, а також видобутком деревини в обмін на збереження влади Ф.-А. Туадери. Бійців «Вагнера» звинувачують у численних порушеннях прав людини, включаючи позасудові страти та згвалтування. Група також контролює пропагандистські кампанії. Д. Подольській, командир «Вагнера», який втратив руку під час битви за Бахмут в Україні, у вересні 2024 р. був призначений головним радником президента ЦАР з питань безпеки. Критики прозвали Ф.-А. Туадеру «президентом Вагнером» за його залежність від групи найманців [26].

16 січня 2025 р. у Кремлі відбулися нові перемовини між президентом РФ В. Путіним і президентом ЦАР Ф.-А. Туадерою. Ця особиста зустріч між ними стала першою від липня 2023 року. Метою відвідин Москви Ф.-А. Туадерою, як повідомляв прес-секретар Кремля Д. Песков, було обговорення чутливих питань забезпечення безпеки. Зі свого боку В. Путін, після того, як Росія не змогла запобігти краху режиму Б. аль-Асада в Сирії, спробував запевнити свого ключового африканського союзника, що той може розраховувати на військову допомогу Кремля. Натомість Росія прагнула відкрити постійну військову базу в ЦАР, але тоді угоди ще не було досягнуто.

За подібним сценарієм Росія пробилася й у Нігер. Головний чиновник Державного департаменту США в Африці М. Фі висловила стурбованість тим, що Росії вдасться укласти угоду щодо військової присутності в Нігері, де США мають велику базу безпілотників. 2023 року нова армійська хунта країни також вигнала французькі війська та фактично змусила закрити посольство Франції. «Якби вони вибрали партнерство з такими країнами, як Росія, це було б дуже складно, – сказала М. Фі 18 січня 2024 р. – Ми сподіваємося, що вони приймуть правильне рішення» [40]. Натомість заступник міністра оборони Росії Ю. Євкуров, який відповідав за діяльність «Вагнера» в Африці та на Близькому Сході, відвідав Нігер на початку грудня 2023 р., а у січні 2024 р. прем'єр-міністр країни відвідав Москву для переговорів і підписання нової оборонної угоди з Кремлем [40]. Більш того, у вересні 2023 р. три країни Сахелі та Росія підписали договір про взаємну оборону.

У січні ж 2024 р. вже військовий лідер сусіднього з Нігером Чаду, який вважався останнім бастионом західного впливу в Сахелі, зустрівся з В. Путіним у Москві, щоб обговорити співпрацю у сфері безпеки. Менш як за рік, 28 листопада 2024 р., за кілька годин після закінчення візиту міністра закордонних справ Франції Ж.-Н. Барро до Чаду, уряд цієї держави заявив, що «припиняє дію угоди про співп-

рацю в галузі оборони, підписаної з Французькою Республікою» [46]. Французька армія завжди вважала Чад своїм оплотом в Африці, який потрібно зберегти за будь-яку ціну, адже там була розташована одна з п'яти військових баз Франції на континенті.

Згідно з дипломатичною заявою Чаду, це рішення «знаменує історичний поворотний момент», у якому додається, що настав час «повністю відстояти свій суверенітет і переглянути своє стратегічне партнерство» [47]. Ця заява прозвучала на тлі все більш невизначеної майбутньої військової присутності Франції в Африці. У грудні 2024 р. Франція передала країні свою першу військову базу. Чад був чи не останнім союзником Франції у Сахелі та останнім оплотом проти зростаючого впливу Росії, яка розмістила воєнізовані сили в кількох сусідніх країнах.

Зрештою, у новорічному зверненні 2025 року президент Кот-д'Івуару (Берега Слонової Кістки) А. Уаттара оголосив, що французькі війська будуть виведені з бази в головному місті країни Абіджані вже в січні. «Ми можемо пишатися нашою армією, яка зараз ефективно модернізована. Саме в цьому контексті ми ухвалили рішення про узгоджений і організований вивід французьких військ з Кот-д'Івуару», – сказав він [33]. В країні, однієї з колишніх колоній Франції, знаходилося близько 600 французьких військовослужбовців. Ця заява є останньою ознакою скорочення давньої французької військової присутності на континенті. Нагадаю, що А. Уаттара вважався одним з найсильніших союзників Франції в Західній Африці і свого часу сформував тісний альянс з президентом Е. Макроном й раніше засуджував такі країни, як Малі, за звернення до російських приватних військових підрядників на кшталт «Вагнера». Проте А. Уаттара, прагнучи заручитися підтримкою населення вже тоді планував балотуватися на четвертий термін на виборах у жовтні 2025 р., тож такою заявою, вочевидь, розраховував, що оголошення про символічний розрив з Францією може принести йому політичну користь у регіоні, де зростають антифранцузькі настрої, особливо серед молодих виборців.

Більш того, ще й президент Сенегалу Б. Д. Фай 28 листопада 2024 р. заявив в інтерв'ю газеті *Le Monde*, що в його країні «невдовзі не буде більше французьких солдатів» [46], у своєму новорічному посланні 2025 р. оголосив, що у цьому році країна позбавиться військової присутності всіх іноземних держав. У підсумку, військова присутність Франції в Африці, що ще залишалася на початку 2025 р. – це невелика кількість військ у Габоні та військова база в Джибуті на Африканському Розі чисельністю 1500 людина, яку Е. Макрон відвідав у грудні 2024 року.

Цілком очевидно, що Росія, намагаючись розширити свій вплив в Африці, набирає

збройні сили, щоб замінити найманців групи «Вагнера» по всьому континенту. Африканський корпус посилює військову присутність Росії за допомогою того, що буде володіти мережею запланованих баз, контрольованих Міністерством оборони РФ, у спробі відродити вплив Москви часів холодної війни на континенті в період різкого зниження впливу Заходу. Це також дозволить Кремлю консолидувати контроль над бізнес-мережею «Вагнера» в Африці, включаючи потенційно прибуткові гірничодобувні інтереси, після смерті засновника групи С. Пригожина. Африканський корпус, який суперечливо називається експедиційним, подібно до корпусу А. Гітлера в Північній Африці, мав на меті залучити новобранців і колишніх бійців «Вагнера» до середини 2024 року для розгортання щонайменше в п'яти дружніх з Росією країнах – Буркіна-Фасо, Лівії, Малі, Центрально-Африканській Республіці та Нігері.

Після падіння ж у Сирії режиму Б. аль-Асада, посилюється активність Москви в Африці, зокрема у Малі. Ще наприкінці листопада 2024 р. Ю. Євуров, заступник міністра оборони РФ, який регулярно відвідував континент, вирушив до Бамако, щоб вдесять провести переговори з малійськими колегами про зміну структури російської присутності в цій державі. Переговори відбувалися напружено, не в останню чергу через фінансові розбіжності між двома сторонами. Утім, було прийнято гібридне рішення: перша група з 200 осіб прибула до Бамако в середині грудня, а малійська влада продовжила контракт з «Вагнером» як мінімум до березня.

Й от 14 грудня 2024 р. судно «Адлер» вишло з порту Мурманськ на півночі Росії, прямує до Конакрі. «Адлер» – корабель компанії M Leasing LLC, яка потрапила під американські та європейські санкції за свою роль у військовій логістиці Москви. Ця компанія підозрюється у постачанні зброї з Північної Кореї до Росії. 21 грудня з Мурманська до Гвінеї вирушило друге вантажне судно під російським прапором – «Сяйво Півночі». Це судно належне російській компанії ВАР «Північне морське пароплавство», яка також перебуває під санкціями США за перевезення військового обладнання. «Адлер» прибув у порт Конакрі 8 січня та відбув 12 січня. На його борту було 1182 т. «товару». Судно «Сяйво Півночі» прибуло 11 січня з 834 т. вантажу. У порту Конакрі в Гвінеї вантаж було переміщено на російські військові автомобілі, які сформувати колону, яка попрямувала до кордону з Малі [39].

17 січня 2025 р. ця величезна колона вантажівок з легкими танками, бронемашинами та машинами швидкої допомоги вже була в Себенікоро, що на південно-західній околиці Бамако. Бойові та транспортні гвинтокрили Мі, винищувачі СУ та Л-39 вже були поставлені малійській владі на початку 2023 р., але

такої кількості військової техніки не було, але й ця колона була безпрецедентною: більше сотні машин, включаючи бойові бронемашини БМП-3, бронетранспортери БТР-82 та медичні броневих автомобілі «Лінза» [39]. Отже, до Малі прибув новий великий російський конвой, що означало прискорення процесу реорганізації військової присутності Росії в Малі. Цей факт посилює роль Малі як російського опорного пункту в регіоні для АЕС (Альянсу держав Сахеля, що складався з Буркіна-Фасо, Малі та Нігеру) і навіть за його межами.

Тоді ж, з втратою Б. Асада, коли В. Путін опинилася в хиткому становищі в Сирії (країні, яку Росія використовувала як логістичний центр для перекидання своїх ресурсів на Близький Схід та в Африку), Кремль змушений був шукати альтернативні рішення й знайшов їх, зокрема, в Лівії. Відтак Росія протягом грудня 2024-го – січня 2025 р. перекидала дедалі більше військ на військову базу Аль-Хадим поблизу Бенгазі на сході Лівії. Російський літак прилітав туди з Сирії не рідше одного разу на день й таким чином до Лівії доставлялася зброя, радарне обладнання та засоби ППО. Крім того, на військову базу Аль-Хадим було перекинуто щонайменше 1 тис. найманців. Таким чином стратегічний відкат у Сирії, В. Путін негайно компенсував у Лівії, а звідти проєкція вже спрямовувалася на інші африканські країни. Якщо ж врахувати, що Аль-Хадим є важливим центром для дислокації Африканського корпусу, що вже безпосередньо підпорядковувався Міністерству оборони РФ, то стає цілком очевидним, що Москва намагалася там підірвати міжнародно визнаний уряд у Тріполі, з яким конкурував її союзник польовий командир Х. Хафтар, що контролював Східну Лівію.

Крім того, зміцнюючи свою присутність у Лівії, Кремль намагався створити південний фланг для НАТО та ЄС, не вступаючи у відкрите протистояння з Євросоюзом, а також отримувати доступ до Судану. Судан, власне, вже перебував у стані війни від 2023 р. й для Росії став легким і важливим ринком збуту як російської зброї, так і російських найманців, та джерелом доступу до сировинних ресурсів. З іншого боку практично неконтрольований Південний Судан став для Росії простором для впливів і втручання до Західної Африки й регіону Сахель та, зокрема, у такі багаті на надра держави як Малі, Нігер, Буркіна-Фасо, Чад, ЦАР, поширюючи свої впливи й здобуваючи величезні кошти для свого військово-промислового комплексу через африканський поза-санкційний ресурсний тунель.

Відтак Москва зазіхає на величезні ресурси Африки, зокрема алмази, руди, нафту, газ, бітум тощо. Початок же було покладено з діяльності контрольованого Кремлем ПБК «Вагнер» і з опанування золотодобувних підприємств, кошти від яких Росія відмивала в

ОАЕ. Згодом на континент зайшли флагмани путінської економіки, як-от Росатом, Газпром, Русал (видобування алюмінію), Алроса (діаманти) та Ренова (марганець). Крім того, на Росію припадає 40% континентального ринку зброї. У поточних планах В. Путіна – розміщення бази ВМФ РФ у Судані, а також у Єгипті, Центральній-Африканській Республіці, Еритреї, Мадагаскарі та Мозамбіку.

Москва спритно і вміло скористалася дестабілізацією в Західній Африці, спричиненою військовими переворотами та ісламістськими повстаннями в Сахелі, посилені народним невдоволенням колишньою колоніальною державою Францією та очевидним втручанням Заходу, а також продовольчою кризою в Центральній і Північній Африці, оперативно використовуючи так звану зернову дипломатію. Отже, безкоштовне зерно для Африки від В. Путіна має політичну ціну, скроплену коштом крові африканців.

Слід визнати, що в значній частині країн Африки Росії вдалося розгорнути в інформаційному полі свій досить потужний вплив [31]. Основні об'єкти пропагандистсько-дезінформаційної кампанії включали такі держави, в яких Кремль намагався посилити свій політичний вплив: ДР Конго, Мадагаскар, ЦАР, Камерун, Мозамбік, Малі, Буркіна-Фасо, Чад, Ефіопію, Судан, Кот-д'Івуар та Лівію [42].

На відміну від аналогічних кампаній, яке проводило пригожинське АІД в США та європейських державах, у даному регіоні були свої особливості, зокрема: 1) Найбільш поширеними були повідомлення та наративи арабською мовою, що апелювали до більш радикальної ісламістської аудиторії; 2) Основні агенти впливу були місцевими і створювали мережі з локальних кадрів; 3) Тематика позиціонування дій РФ як антиімперіалістичні та антиколоніальні й, водночас, таврування Франції, США та інших держав у зловживанні Африкою «як колонією»; 4) Росіяни створювали також і місцеві медіа-організації в африканських країнах з метою найму місцевих жителів (аби не допустити швидкого викриття агентурної інтернет-мережі тролів) для розміщення пропагандистського контенту Кремля у Facebook [42].

Кремль також сприяє поширенню й політичної доктрини панафриканізму, яка має на меті об'єднання африканських держав (добровільно чи примусово) в один великий надафриканський геополітичний проєкт. Однією з особливостей панафриканізму є «боротьба з імперіалістичним світом», прагнення до єдиної політичної африканської федерації на расових ксенофобських засадах щодо усього західного. Тобто – на спільній ідеологемі витіснення західних держав з усіх сфер життєдіяльності на Африканському континенті й, перш за все, – з економічної та політичної [23]. Крім того в Африці росіяни активно розповсюджують наративи, що стосуються «західного колоніалізму», й, водночас, змальовують образ Кремля як уособлення боротьби з неокolonіалізмом та неоімперіалізмом [4].

Висновки. Таким чином Москва посилює тиск на суспільства, аби у подальшому мати широку дипломатичну підтримку, а також ярликує Україну як «маріонетку Заходу», яка не дотримується своїх обіцянок (наприклад, в контексті зернових угод) тощо. Отже, регіон глобального Півдня (зокрема Африка) також виступає об'єктом геополітичного, воєнно-ескалаційного, економічно-експансійного та інформаційно-пропагандистського впливів РФ, де ключову увагу зосереджено на просуванні вигідних Кремлю наративів, меседжів та у проведенні антизахідних дезінформаційних кампаній, що стосуються й України в тому числі.

Список використаних джерел

1. Выступление на совещании с послами и постоянными представителями Российской Федерации // Президент России. 2006. Июнь 27. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23669>
2. Владимир Путин поздравил сотрудников и ветеранов СВР со столетием нелегальной разведки // Президент России. 2022. Июнь 30. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/68790>
3. Встреча с главами делегаций африканских государств // Президент России. 2023. Июнь 17. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/71451>
4. Гай-Нижник П. (2024). „Неонацизм” у публічній риториці В. Путіна: динаміка сенсових змін (лютий 2022 – лютий 2024 рр.) // Гілея. Вип. 195–196 (№ 5–6). С. 38–58.
5. Гай-Нижник П. П. (2022). Світ на переломі та Україна: глобальні виклики і національна безпека // Гілея. Вип. 169–170 (№ 2–4). С. 113–122.
6. Генасамблея ООН ухвалила резолюцію з вимогою до Росії покинути Україну заради всеосяжного, справедливого і міцного миру: 141 країн “за” // Голос Америки. 2023. 24 лютого. URL: <https://www.holosameryky.com/a/oon-uchvalyla-rezoljuciju-shodo-vijny/6976346.html>
7. Заседание в формате «БРИКС плюс/аутрич» // Президент России. 2023. Август 24. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/72096>
8. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай» // Президент России. 2014. Октябрь 24. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>
9. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай» // Президент России. 2022. Октябрь 27. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/69695>
10. Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 31 марта 2023 г. № 229 // Официальное опубликование правовых актов. 2023. Март 31. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202303310007>
11. Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации)

- Федерации В.В.Путиным 31 марта 2023 г.) // МИД России. 2023. Март 31. URL: https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/official_documents/1860586/
12. Основные внешнеполитические события 2012 года // Министерство иностранных дел Российской Федерации. 2012. Декабрь 28. URL: https://archive.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/175986
13. Ответы на вопросы представителей СМИ // Президент России. 2023. Июль 13. URL: <http://kremlin.ru/catalog/countries/UA/events/71667>
14. Пленарное заседание Евразийского экономического форума // Президент России. 2023. Май 24. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/71198>
15. Пленарное заседание Экономического и гуманитарного форума Россия – Африка // Президент России. 2023. Июль 27. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/71814>
16. Пленарное заседание Петербургского международного экономического форума // Президент России. 2022. Июнь 17. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/68669>
17. Пленарное заседание Петербургского международного экономического форума // Президент России. 2023. Июнь 16. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/71445>
18. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации // Президент России. 2008. Ноябрь 5. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>
19. Пресс-конференция по итогам визита в Узбекистан // Президент России. 2022. Сентябрь 16. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/69366>
20. Пресс-конференция по итогам встречи глав государств и правительств «Группы восьми» // Президент России. 2006. Июль 17. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23717>
21. Сопровождение послов и постоянных представителей России // Президент России. 2014. Июль 1. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/46131>
22. Форум АСИ «Сильные идеи для нового времени» // Президент России. 2022. Июль 20. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/69039>
23. African support on Ukraine shows Kremlin's soft power (2022,). France 24. April 06. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20220406-african-support-on-ukraine-shows-kremlin-s-soft-power>
24. Almeida I., Freitas Jr. G., Hirtzer M. (2024). Feeding the World Once Brought the US Untold Influence – No More. Bloomberg. September 28. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-28/falling-us-crop-exports-mean-america-losing-original-superpower>
25. Atanesian G. (2023). Russia in Africa: How disinformation operations target the continent. BBC. February 1. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-64451376>
26. Bennetts M. (2025). Putin reassures African ally after overthrow of Assad. The Times. January 16. URL: <https://www.thetimes.com/world/africa/article/putin-reassures-african-ally-after-overthrow-of-assad-qmbjhsc5>
27. Bilger, V. & Brahim, B. N. (2022). Could disruptions to Eastern European wheat spur displacement in Africa? International Centre for Migration Policy Development. May 10. URL: <https://www.icmpd.org/blog/2022/could-disruptions-to-eastern-european-wheat-spur-displacement-in-africa#:~:text=North%20African%20countries%20are%20not,wheat%20from%20Ukraine%20and%20Russia>
28. Booty N. (2024). Burkina Faso thanks Russia for 'priceless gift' of wheat. BBC. January 27. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-68116860>
29. Burkina Faso (2024). World Food Programme. URL: <https://www.wfp.org/countries/burkina-faso>
30. Clifford C. (2022). Russia's media playbook in Ukraine and Africa – let the great world spin. Daily Maverick. Africa. March 24. URL: <https://www.dailymaverick.co.za/article/2022-03-24-russias-media-playbook-in-ukraine-and-africa-let-the-great-world-spin/>
31. Gleicher N. (2019). Removing More Coordinated Inauthentic Behavior From Russia. Meta. October 30. URL: <https://about.fb.com/news/2019/10/removing-more-coordinated-inauthentic-behavior-from-russia/>
32. Hoije K. (2024). Russian Troops Begin Burkina Faso Deployment to Bolster Security. Bloomberg. January 24. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-24/russian-troops-begin-burkina-faso-deployment-to-bolster-security>
33. Johnston I. (2025). Ivory Coast announces withdrawal of French troops. The Financial Times. January 01. URL: <https://www.ft.com/content/26da497a-d6c9-40f1-9a86-e89a67cc0413>
34. Lister T., Shukla S., Elbagir N. (2019). Fake news and public executions: Documents show a Russian company's plan for quelling protests in Sudan. CNN. April 25. URL: <https://edition.cnn.com/2019/04/25/africa/russia-sudan-minvest-plan-to-quell-protests-intl/>
35. Marks S., Hoije K. (2023). Wagner's Empire in Africa Will Live On After Prigozhin. Bloomberg. August 24. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-08-24/wagner-s-empire-in-africa-will-live-on-after-prigozhin>
36. Popescu, N. & Secieru, S. (2018). Russia's return to the Middle East Building sandcastles? Chaillot Paper. European Union Institute for Security Studies, 146. July. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_146.pdf
37. Quinn A. (2023). Flood of Russian Wheat Halves World Prices From Wartime High. Bloomberg. September 16. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-16/flood-of-russian-wheat-halves-world-prices-from-wartime-high>
38. Quinn A., Hoije K. (2024). Putin's Free Grain for Africa Comes With a Political Price. Bloomberg. February 23. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-02-23/russia-in-africa-putin-seeks-to-counter-western-influence-with-free-grain>
39. Roger B., Tchoubar P. (2025). La Russie livre des dizaines de chars et de blindés au Mali et réorganise son dispositif militaire en Afrique. Le Monde. Janvier 17. URL: <https://www.lemonde.fr/international/article/2025/01/24/au-mali-la-russie-procede-a-une-importante-livraison-de-blindes-et-reorganise-son->

dispositif-militaire_6514120_3210.html

40. Russia Hires Its Own Africa Army to Succeed Wagner's Mercenaries (2024). Bloomberg. January 30. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-30/russia-recruiting-africa-army-to-replace-wagner-group>

41. Russia Says 'Extremists' in Sudan Must Be Subdued – Reports (2019). The Moscow Times. June 06. URL: <https://www.themoscowtimes.com/2019/06/06/russia-says-extremists-in-sudan-must-be-subdued-riaa65905>

42. Russia Tests New Disinformation Tactics in Africa to Expand Influence (2019). The New York Times. October 30. URL: <https://www.nytimes.com/2019/10/30/technology/russia-facebook-disinformation-africa.html>

43. Russian Offensive Campaign Assessment (2024). Institute for the study of war. May 27. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-may-27-2024>

44. The Sahel: Land of Opportunities (2024). United Nations. General Assembly. URL: <https://www.un.org/africarenewal/sahel>

45. U.S. Food Power: Ultimate Weapon in World Politics (1975). Business Week. December 15. URL: <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/357L/357LUSFoodPowerBW1975table.pdf>

46. Valade C. (2024). Chad breaks off defense agreement with France, a slap in the face for Paris. Le Monde Afrique. November 30. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/11/29/chad-breaks-off-defense-agreement-with-france-a-slap-in-the-face-for-paris_6734559_4.html

47. Vincent E., Roger B. (2024). French army's forced retreat from Africa continues. Le Monde. November 30. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/11/30/french-army-s-forced-retreat-from-africa-continues_6734677_4.html

References

1. Speech at a meeting with ambassadors and permanent representatives of the Russian Federation // President of Russia. 2006. June 27. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23669>

2. Vladimir Putin congratulated SVR employees and veterans on the centenary of illegal intelligence // President of Russia. 2022. June 30. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/68790>

3. Meeting with heads of delegations of African states // President of Russia. 2023. June 17. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/71451>

4. Gai-Nizhnyk P. (2024). «Neo-Nazism» in the public rhetoric of V. Putin: the dynamics of meaningful changes (February 2022 - February 2024) // Gileya. Vol. 195–196 (Nos. 5–6). WITH. 38–58.

5. Gai-Nyzhnyk P. P. (2022). The world at a turning point and Ukraine: global challenges and national security // Gileya. Vol. 169–170 (№ 2–4). P. 113–122.

6. The UN General Assembly adopted a resolution demanding that Russia leave Ukraine for the sake of a comprehensive, just and lasting peace: 141 countries "in favor" // Voice of America. 2023. February 24. URL: [valyla-rezoljuciju-shodo-vijny/6976346.html](https://www.holosameryky.com/a/oon-uch-</p>
</div>
<div data-bbox=)

7. Meeting in the "BRICS Plus/Outreach" format // President of Russia. 2023. August 24. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/72096>

8. Meeting of the Valdai International Discussion Club // President of Russia. 2014. October 24. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>

9. Meeting of the Valdai International Discussion Club // President of Russia. 2022. October 27. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/69695>

10. Concept of foreign policy of the Russian Federation. Approved by the Decree of the President of the Russian Federation dated March 31, 2023. No. 229 // Official publication of legal acts. 2023. March 31. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202303310007>

11. The concept of the foreign policy of the Russian Federation (approved by the President of the Russian Federation V.V. Putin on March 31, 2023) // MFA of Russia. 2023. March 31. URL: https://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/1860586/

12. Main foreign policy events of 2012 // Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. 2012. December 28. URL: https://archive.mid.ru/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/175986

13. Answers to mass media representatives // President of Russia. 2023. July 13. URL: <http://kremlin.ru/catalog/countries/UA/events/71667>

14. Plenary session of the Eurasian Economic Forum // President of Russia. 2023. May 24. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/71198>

15. Plenary session of the Economic and Humanitarian Forum Russia – Africa // President of Russia. 2023. July 27. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/71814>

16. Plenary session of the Petersburg International Economic Forum // President of Russia. 2022. June 17. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/68669>

17. Plenary session of the Petersburg International Economic Forum // President of Russia. 2023. June 16. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/71445>

18. Message to the Federal Assembly of the Russian Federation // President of Russia. 2008. November 5. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/1968>

19. Press conference following the visit to Uzbekistan // President of Russia. 2022. September 16. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/69366>

20. Press conference on the results of the meeting of the heads of states and governments of the «Group of Eight» // President of Russia. 2006. July 17. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23717>

21. Meeting of ambassadors and permanent representatives of Russia // President of Russia. 2014. July 1. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/46131>

22. ASIA Forum «Strong ideas for the new time» // President of Russia. 2022. July 20. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/69039>

23. African support on Ukraine shows Kremlin's soft power (2022). France 24. April 06. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20220406-african-support-on-ukraine-shows-kremlin-s-soft-power>

24. Almeida I., Freitas Jr. G., Hirtzer M. (2024). Feeding the World Once Brought the US Untold Influence – No More. Bloomberg. September 28. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-28/falling-us-crop-exports-mean-america-losing-original-superpower>
25. Atanesian G. (2023). Russia in Africa: How disinformation operations target the continent. BBC. February 1. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-64451376>
26. Bennetts M. (2025). Putin reassures African ally after overthrow of Assad. The Times. January 16. URL: <https://www.thetimes.com/world/africa/article/putin-reassures-african-ally-after-overthrow-of-assad-qmbjhcs5>
27. Bilger, V. & Brahim, B. N. (2022). Could disruptions to Eastern European wheat spur displacement in Africa? International Center for Migration Policy Development. May 10. URL: <https://www.icmpd.org/blog/2022/could-disruptions-to-eastern-european-wheat-spur-displacement-in-africa#:~:text=North%20African%20countries%20are%20not,wheat%20from%20Ukraine%20and%20Russia>
28. Booty N. (2024). Burkina Faso thanks Russia for ‘priceless gift’ of wheat. BBC. January 27. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-68116860>
29. Burkina Faso (2024). World Food Programme. URL: <https://www.wfp.org/countries/burkina-faso>
30. Clifford C. (2022). Russia’s media playbook in Ukraine and Africa – let the great world spin. Daily Maverick. Africa. March 24. URL: <https://www.dailymaverick.co.za/article/2022-03-24-russias-media-playbook-in-ukraine-and-africa-let-the-great-world-spin/>
31. Gleicher N. (2019). Removing More Coordinated Inauthentic Behavior From Russia. Meta. October 30. URL: <https://about.fb.com/news/2019/10/removing-more-coordinated-inauthentic-behavior-from-russia/>
32. Hoije K. (2024). Russian Troops Begin Burkina Faso Deployment to Bolster Security. Bloomberg. January 24. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-24/russian-troops-begin-burkina-faso-deployment-to-bolster-security>
33. Johnston I. (2025). Ivory Coast announces withdrawal of French troops. The Financial Times. January 01. URL: <https://www.ft.com/content/26da497a-d6c9-40f1-9a86-e89a67cc0413>
34. Lister T., Shukla S., Elbagir N. (2019). Fake news and public executions: Documents show a Russian company’s plan for quelling protests in Sudan. CNN. April 25. URL: <https://edition.cnn.com/2019/04/25/africa/russia-sudan-minvest-plan-to-quell-protests-intl/>
35. Marks S., Hoije K. (2023). Wagner’s Empire in Africa Will Live On After Prigozhin. Bloomberg. August 24. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-08-24/wagner-s-empire-in-africa-will-live-on-after-prigozhin>
36. Popescu, N. □ Secrieru, S. (2018). Russia’s return to the Middle East Building sandcastles? Chaillot Paper. European Union Institute for Security Studies, 146. July. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_146.pdf
37. Quinn A. (2023). Flood of Russian Wheat Halves World Prices From Wartime High. Bloomberg. September 16. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-16/flood-of-russian-wheat-halves-world-prices-from-wartime-high>
38. Quinn A., Hoije K. (2024). Putin’s Free Grain for Africa Comes With a Political Price. Bloomberg. February 23. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-02-23/russia-in-africa-putin-seeks-to-counter-western-influence-with-free-grain>
39. Roger B., Tchoubar P. (2025). La Russie libre des dizaines de chars et de armoreds au Mali et réorganise son dispositif militaire en Afrique. Le Monde. Janvier 17. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2025/01/24/au-mali-la-russie-procede-a-une-importante-livraison-de-blindes-et-reorganise-son-dispositif-militaire_6514120_3210.html
40. Russia Hires Its Own Africa Army to Succeed Wagner’s Mercenaries (2024). Bloomberg. January 30. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-30/russia-recruiting-africa-army-to-replace-wagner-group>
41. Russia Says ‘Extremists’ in Sudan Must Be Subdued - Reports (2019). The Moscow Times. June 06. URL: <https://www.themoscowtimes.com/2019/06/06/russia-says-extremists-in-sudan-must-be-subdued-ria-a65905>
42. Russia Tests New Disinformation Tactics in Africa to Expand Influence (2019). The New York Times. October 30. URL: <https://www.nytimes.com/2019/10/30/technology/russia-facebook-disinformation-africa.html>
43. Russian Offensive Campaign Assessment (2024). Institute for the study of war. May 27. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-may-27-2024>
44. The Sahel: Land of Opportunities (2024). United Nations. General Assembly. URL: <https://www.un.org/africarenewal/sahel>
45. U.S. Food Power: The Ultimate Weapon in World Politics (1975). Business Week. December 15. URL: <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/357L/357LUSFoodPowerBW1975table.pdf>
46. Valade C. (2024). Chad breaks off the defense agreement with France, a slap in the face for Paris. Le Monde Afrique. November 30. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/11/29/chad-breaks-off-defense-agreement-with-france-a-slap-in-the-face-for-paris_6734559_4.html
47. Vincent E., Roger B. (2024). French army’s forced retreat from Africa continues. Le Monde. November 30. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/11/30/french-army-s-forced-retreat-from-africa-continues_6734677_4.html